

Volume III (2017)

Абдурахман ал-Газигүмуқи, *Краткое Изложение Подробного Описания Дел Имама Шамиля*. Калуга 1281 Н (Hulasat At-Tafsil An Ahval Al-İmam Şamuyl), Перевод с арабского, введение, комментарии и указатели Н.А. Тагировой, Москва, 2002. Изд. «Восточная литература» РАН, 316 sayfa.

Şahin DOĞAN

Libri: Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi'nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki kitap tanıtımlarını, eleştirileri ve çevirileri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, çıktısını alabilir ve kaynak göstererek bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten kitap tanıtımları, eleştiriler ve çeviriler derginin web sitesinde (libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Volume III: Ocak-Aralık 2017) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Atıf Düzeni: Ş. Doğan, *Краткое Изложение Подробного Описания Дел Имама Шамиля*. Yazar: А. ал-Газигүмуқи, *Libri* III (2017) 505-510.
DOI: 10.20480/lbr.2017042

Geliş Tarihi: 02.12.2017 | Kabul Tarihi: 21.12.2017
Elektronik Yayın Tarihi: 24.12.2017

Editörya: Phaselis Research Project
www.libridergi.org

**Абдурахман ал-Газигумуки, Краткое Изложение
Подробного Описания Дел Имама Шамиля. Калуга 1281 Н
(Hulasat At-Tafsil An Ahval Al-İmam Şamıyl), Перевод с
арабского, введение, комментарии и указатели Н.А.
Тагировой, Москва, 2002. Изд. «Восточная литература» РАН,
316 sayfa.**

Şahin DOĞAN*

Şeyh Şamil, Kafkasya özgürlük hareketinin sembolü olarak, sadece Kafkasya'da değil, aynı zamanda Osmanlı ülkesi ve diğer İslam toplumlarında da büyük bir ün ve saygıya nail olmuş ve Kafkasya tarihinin mümtaz bir şahsiyeti olarak günümüze kadar bu özelliğini yitirmeden yaşamayı başarmıştır. Ayrıca, Şamil bilindiği üzere, Rus subay, bürokrat ve Çar üzerinde de büyük saygı uyandırmış olan güçlü bir tarihsel şahsiyettir. Nitekim Şamil yakalandıktan sonra kendisi Rusya'da bir esirden ziyade misafir gibi karşılanmış ve bu kişiler nezdinde büyük saygı uyandırmıştı.

Şamil teslim olduğu sırada ve sonrasında Rus asker ve devlet adamları tarafından oldukça büyük bir saygı görmüş ve kendisine bir esir gibi değil misafir gibi davranılmıştı. Knez Baryatinskiy, İmam Şamil teslim olduktan sonra, onu ilk önce Tiflis'e daha sonra ise Harkov'a göndermiş ve nihayet Çar II. Aleksandr'ın emri ile Çar'ın bu sırada bulunduğu Çuguyev'e getirilmişti. Çar burada Şamil'i kucaklamış ve hatta onu öpmüştü. Bu arada Çar Şamil'in yaşayacağı yer olarak da Kaluga'yı belirledi ve Şamil bir müddet burada yaşadı.

---

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya.
sahindogan@akdeniz.edu.tr

Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Şahin Doğan, "Şeyh Şamil ve Aile Fertlerinin Knez A. İ. Baryatinskiy'e Yazdıkları Bazı Mektuplar". Avrasya İncelemeleri Dergisi IV/1 (2015) 121-145.

Hayatı ve mücadelesi efsaneleşmiş olan bu kadar önemli bir tarihsel şahsiyete ilişkin elbette ki bütün bilgi ve kaynaklar büyük bir önemi haizdir. İşte bu çalışmamıza konu olan “Краткое Изложение Подробного Описания Дел Имама Шамиля. Калуга 1281 Н (Hulasat At-Tafsil An Ahval Al-İmam Şamuyıl)” isimli eser, Şeyh Şamil’in damadı Abdurrahman Al-Gazigumuk tarafından Şeyh Şamil’in yanında yaşarken Kaluga’da Arapça kaleme alınmış olan hatıratının Rusça’ya tercümesi ve Arapça tıpkıbasımını içermektedir. El yazma eserin Rusça tercümesi ve bu eserin yayıma hazırlanması N. A. Tagirova tarafından yapılmıştır. Abdurrahman Al-Gazigumuk’un hatırat türündeki bu el yazma eseri Şeyh Şamil’in esir edilmesinden Rusya’da yaşadığı bir dönem de aydınlatan önemli bir ilk kaynak niteliğindedir. Zira bu sürece bizzat kendisi Şamil’in yanında tanıklık etmişti.

Abdurrahman Al-Gazigumuki’nin kaleme almış olduğu Arapça yazılmış olan hatırat türündeki eser 19. yüzyılın 20–50. yıllarında Kafkasya’nın Kuzey Doğu halklarının bağımsızlık savaşının lideri İmam Şamil için kaleme alınmıştır. Kaluga’da birkaç yıl yaşayan el yazmasının yazarı Abdurrahman al-Gazigumuki, İmam Şamil’in Kafkasya’daki son dönem faaliyetleri ve esir edilmesi koşulları hakkında oldukça detaylı bilgiler vermektedir. Eserde Şamil ve ailesinin Rusya’ya gelmeleri ve Kaluga’daki yaşamları ve ayrıca eser dönemin Sank-Petersburg ve Kaluga şehirlerinin yüksek zümresi ve bu zümrenin ünlü esir Şamil ile olan ilişkisi hakkında da önemli bilgiler içermektedir. Çeviri Rus Bilimler Akademisi Sankpetersburg Doğu İlimleri Enstitüsü Elyazmaları şubesindeki nüshadan yapılmıştır.

N. A. Tagirova tarafından yayıma hazırlanan eser on başlık altında oluşturulmuştur:

Абдурахман из Газигумуха и его сочинение «Хуласат ат-тафсил ан ахвал ал-имам Шамуйл» (ss. 5-42); Хуласат ат-тафсил ан ахвал ал-имам Шамуйл (43-145); Комантариин (145-171); Список сокращений (ss. 171-172); Литература (ss.172-178); Указател имен (ss. 178-185); Указател географических названий (ss. 185-190); Словарь терминов и заимствованных слов (190-193); Приложение. Факсимиле текста (ss. 193-317); Summary (s.317). kısımlarından oluşan kitap toplam 316 sayfadır.

Birinci başlık altında Kafkas halklarının ve özellikle Dağıstan tarihine ilişkin kaynaklar arasında Arapça kaynakların önemi vurgulanmakta ve bu kaynaklar hakkında detaylı bilgiler sunulduktan sonra Abdurrahman Al-Gazigumuk ve

eseri “Hulasat At-Tafsil An Ahval Al-İmam Şamuy” hakkında oldukça doyurucu bilgiler verilmektedir.

Çevirmenin verdiği bilgilere göre, Abdurrahman al-Gazigumuki Şeyh Şamil hareketinin aktif katılımcısıydı. Abdurrahman Şamil’in eşi Zahide’nin kardeşi ve Şamil’in büyük kızı Nafisat’ın eşiydi. Yani Şamil’in damadı idi. Abdurrahman Şamil’i terk etmemiş ve Şamil’in esir alınmasından sonra da Kaluga’daki onun bütün esirlik zorluklarını onunla birlikte paylaşmıştı. Abdurrahman al-Gazigumuki eserini burada yani Kaluga’da kaleme almıştı. Tagirova, Abdurrahman’ın doğum tarihine ilişkin literatürde farklı bilgiler olduğunu söylemekle birlikte babasının verdiği 1 Şubat 1862 tarihinin doğru olduğu inancındadır. Abdurrahman geleneksel bir eğitim almıştı. O İslam hukukunu, Arapça grameri ve şiirini çok iyi bilmekteydi. Abdurrahman 1900 yılında vefat etti.

Eserin Rusça’ya tercüme eden ve yayına hazırlayan Tagirova bu bölümde Abdurrahman’ın babası hakkında da bilgiler vermektedir. Buna göre onun babası Dağıstan din âlimleri içerisinde önemli bir yere sahipti ve önemli bir Dağıstanlı ilim adamı ve hocaydı. Abdurrahman’ın babası Camaluddin, Arap edebiyatı hususunda bir otorite ve aynı zamanda Şeyh Şamil’in de Mürşidi idi. Şey Camaluddin 1862 yılında Osmanlı Devleti’ne gelmiş ve 1866 tarihinde İstanbul’da vefat etmişti.

Söz konusu başlık altında, Abdurrahman’ın el yazması hakkında oldukça geniş bilgiler verilmektedir. Verilen bilgilere göre Şey Şamil’in damadı Abdurrahman’ın kaleme aldığı bu el yazma hatırat’ın bilinen 3 nüshası bulunuyor. Bu nüshalardan biri Rusya Bilimler Akademisi Doğu İlimleri Enstitüsü Sankpetersburg şubesi el yazmaları koleksiyonunda bulunmaktadır. Bu nüsha 122 sayfalık bir defter olup ölçüleri 11x17,5 cm’dir. Her sayfada 11 satır bulunmakta (sadece 1a’da¹ 12 satır) ve bütün metin siyah mürekkep ile yazılmıştır.

Abdurrahman al-Gazigumuki kendi hatıralarını yaklaşık olarak 1279 H/1862 M tarihinde başlamış ve 1281 H/1864-1865 yılında tamamlamıştır. Yazar el yazmasında daha sonra gerçekleşen olaylar hakkında bazı eklemeler ve yorumlar da yapmıştır. Eserde geçen en geç tarih 1300 H/1883M (101a) tarihidir.

---

¹ El yazmasının sayfaları “1a,1b,2a,2b...” şeklinde numaralandırılmıştır.

Eserin ikinci nüshası Rusya Bilimler Akademisi Dağıstan Bilim merkezi Tarih, Arkeoloji ve Etnografya Enstitüsü Doğu el yazmaları koleksiyonunda bulunmaktadır. Bu nüsha 95 sayfa olup 17,5x27,5 cm ölçülerinde olup her sayfada 13 satır bulunmaktadır.

Eserin üçüncü nüshası ise SSSR Bilimler Akademisi Tarih, Dil ve Edebiyat Enstitüsü Dağıstan Şubesi'nin bir bilim adamları komisyonu tarafından 1970 yılında Kuli kasabasında yaşayan Ali Abdullayev adlı bir şahısta bulunmuştur. Bu nüsha 216 sayfa olup her sayfada 11 satır bulunmaktadır.

Tagirova, Abdurrahman'ın el yazmasının içeriğine ilişkin bilgiler de bu başlık altında değerlendirilmiştir. Buna göre: Abdurrahman'ın hatıratı iki bölüme ayrılmaktadır. İlk bölümde (43b dâhil) İlk girişten (1b) ve kitabın yazılış amacı anlatıldıktan (1b-3b) sonra Şeyh Şamil'in son dönem faaliyetlerini ve onun teslim olunmasının koşulları anlatılmaktadır. Eserin bu bölümünde şu gelişmelerden bahsedilmiştir:

Şamil'in Dargo'dan Vedeno'ya geçmesi (3b); Şamil'in Klatl dağına çıkması (5a); Son nokta olan Gunib'e çekilme (8a); Gunib savunması ve Şamil'in teslim olmasının koşulları (8b-42a); Şamil'in Baryatinskiy ile karşılaşması (42a-43b)

Eserin ikinci bölümü Şamil'in bir esir olarak Rusya'ya gelmesi hadiselerini içermektedir. Eserin bu kısmı 43a sayfasından başlamaktadır. Daha sonra Şamil'in Temir-Han-Şure, Çuguyev ve Petersburg'ta bulunması hakkında kısa bilgiler verilmiştir (53b-54b).

Hatıratın bu kısmında Şamil'in Kaluga'ya gelmesi (55b) , buradaki yaşamı, buradaki görülmeye değer yerler ve Petersburg yolculuğu (1277 H/1860 M.) ana gövdeyi oluşturmaktadır. Petersburg'da kâğıt fabrikasını ziyareti (60b-62a); Şeker fabrikasını ziyaret (62b); Moskova' Sank-Petersburg arası demiryolları hakkında bilgiler bulunmaktadır (77a-80a);

Krasny Sele'de tören (83a-88b); San-Petersburg'a gelmesi ve buradaki fışkiyelerin anlatımı (89a-90a,93b-95b); Kronştadt'a yolculuk (95b-99a); Admirateystva'daki (tersane) demirci hanelerin ziyareti (98b); Cam fabrikasını ziyaret (99a-99b), Darphane ziyareti (99b-101a); Zooloji bahçesi ziyareti (102a-105b); Rasathane ziyareti (112b-113a);

Kaluga'ya dönüş (109a); Şamil'in kızı Nacabat'ın tedavisi (110b-112b); Camaluddin'in Şamil'e ve oğluna mektubu (115b-116a, 119b-121a);

Hatırat Sonuç (121a-122a) ve Kafkas Valisi Knez Mihail Nikolayev'e ithaf (122b) ile son bulmaktadır.

Bu başlık altında ayrıca Tagirova, Arapça'dan Rusçaya yapılan çeviride özel kişi ve yer adlarının vb. verilmesinde takip edilen yöntemler gibi teknik bilgiler de vermektedir.

Tanıtımını yaptığımız Tagirova'nın hazırladığı kitabın İkinci Başlığı altında (43-145. sayfalar) "Hulasat At-Tafsil An Ahval Al-İmam Şamuy" isimli eserin Rusça tercümesi verilmektedir. Eserin Rusça tercüme metni el yazması varaklarının numaraları gösterilmek suretiyle oluşturulmuş ve okuyucunun metni anlayabilmesi için oldukça yoğun bir şekilde dip notlar ile açıklamalar getirilmiştir. Burada harf sistemi ile dipnotlarla metin sayfalarında orijinal metindeki yazım hataları, eksik olan kısımlar vd. teknik açıklamalar yapılırken, bölüm sonunda ise bölüm sonu notlarında yorumlar kısmında özellikle metinde geçen kişi isimleri, okuyucuya yabancı kavramlar, yer isimleri, halk adları oldukça doyurucu bir şekilde açıklanmıştır ki, bu bölüm 145-171 sayfaları arasında 30 sayfa açıklamaları içermektedir. Kanaatimizce bu açıklamalar kısmında verilen Kafkasya'ya ilişkin bu detaylı yer ve kişiler hakkındaki bilgiler araştırmacılar için büyük bir kolaylık sağlamaktadır.

Bu bölümden sonra sırasıyla kısaltmalar listesi, kitabın kaynakça kısmı bulunmakta bunları Ayrıca eserde kişi ve yer indeksi takip etmektedir. Bu bölümün ardından Arapça eserde karşılaşılan terimler ve bazı yabancı kelimelerin açıklamaları bir sözlük şeklinde verilmiştir ki bu da okuyucunun işini oldukça kolaylaştırmaktadır.

Kitapta bu sözlükten sonra Abdurrahman al-Gazigumuki'nin hatıratının Arapça metninin tıpkıbasımı (kopyası) verilmiştir ki bu bölüm 195-316. sayfalar arası olup 121 sayfayı kaplamaktadır.

Eser İngilizce bir özet ve ardından içindekiler kısmı ile son bulmaktadır.

Ayrıca eser de 3 resime de yer verilmiştir. Bunlar: Şeyh Şamil'in oğulları Gazimuhammed ve Muhammedşafi ile birlikte olduğu bir resim (26); diğeri İmam Şamil'in Naibleri ile tasavvur edilmiş bir gravür(28) ve Şamil'in Kalu'ga da yaşadığı evin resmi (28).

Sonuç olarak, Abdurahman Al-Gazigumuki'nin söz konusu hatıratında, İmam Şamil'in Kafkasya'daki son dönem faaliyetleri ve esir edilmesi koşulları, Şamil'in Petersburg ve Kaluga'daki hayatına ilişkin oldukça detaylı ve önemli

bilgiler verilmektedir. Dolayısıyla, Kafkasya tarihinin bu önemli dönemine ve şahsiyetine ilişkin değerli bilgiler içeren bu eser Türkçeye kazandırılmalı ve konuya ilişkin araştırmacıların bilgisine sunulmalıdır. Ayrıca el yazması eseri Rusça'ya çeviren ve yayına hazırlayan N. A. Tagirova'ın, eserin Arapçadan Rusçaya çevirisi dışında, yapılan açıklamalar, yorumlar, hazırlanan sözlük ve indeksler göz önünde tutulursa büyük bir emek harcadığı ve bu birikim ve emeğin övgüye nail olduğunu da ifade etmeliyiz.